

KÖLÖS-III. 1913. MAJ 7.
ÉREDEK.

COSINZEANA

revistă literară
ilustrată săptămânală

ABONAMENTUL:

<u>PENTRU AUSTRO-UNGARIA:</u>	{	Pe un an cor. 12.—	<u>PENTRU STRĂINĂTATE:</u>	{	Pe un an cor. 20.—
		Pe 1/2 an cor. 6.—			Pe 1/2 an cor. 10.—
		Pe 1/4 an cor. 3.—			Pe 1/4 an cor. 5.—
		Pe 1 lună cor. 1'20			Pe 1 lună cor. 2.—

Redacția și Administrația în Orăștie—Szászváros.

„Librăria Națională” S. Bornemisa

Orăștie—Szászváros

Cele mai noi
cărți literare!

Dragoslav: Volintirii, nuvele, cor. 1:80
Fogazzaro: Misterul Poetului,
roman 1:80
Culina: Carte de bucate . . . . . 3—
Catina: Proba cuceririi Si-
listrei . . . . . 2—
Dr. Grünfeld: Viața sexuală . . . . . 1—
Dr. Sterian: Cum putem mări
cantitatea de viață 1:50
Achimescu: Nuvele alese . . . . . 1—
Demetriad: Visul lui Ali . . . . . 2—
E. Farago: Copiilor 1:25
Demetrescu: Începuturile ome-
nirii 0:50

A. Cazaban: Între femeie și
pisică, nuvele 1:50
E. Lovinescu: Aripa morții,
roman 1:80
N. Beldiceanu: Chilia dra-
gostei, nuvele 1:50
V. Eftimiu: Cocosul negru 2:50
Wells: Primii oameni în lună 0:80
Locusteanu: Cincizeci figuri
contemporane 2:50
Apostolescu: Istoria literaturii
moderne 0:20
Ion Agârbicean: Schițe și po-
vestiri . . . . . 2—

Cele mai noi
cărți literare!

Pentru porto să se trimită deosebit 20 bani de-o carte. Comandele se execută cu cea mai mare promptitudine. Librăria e provăzută cu un bogat depozit de cărți literare, și la dorință procură și cărți cari îi lipsesc. Mai are mare depozit și de hârtie de cancelarie și pentru scrisori, cerneală și revizite școlare. Cereți catalogul gratis și franco.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„LIBRĂRIA NAȚIONALĂ”
S. Bornemisa, a edat un
splendid tablou național, tipă-
rit în color, în mărime 47/59
centri, reprezentând măreața
clipă istorică: ———

**Intrarea
lui Mihai Viteazu
în Alba-Iulia, la 1599.**

E o foarte frumoasă po-
doabă pentru oricare casă ro-
mânească și e cel mai bun
cadou, ce se poate face la ori-
ce prilejuri. Prețul unui esem-
plar e cor. 2:50, franco. La o
comandă de 10 exemplare, se
trimite franco, pentru numai
21 coroane. — Cereți-l dela

„LIBRĂRIA NAȚIONALĂ”
S. BORNEMISA
ORĂȘTIE—SZÁSZVÁROS

Colecțiile „Cosinzenii”

de pe anul I. și II. se
pot comandă dela adm-
nistrația revistei pentru
:: suma de cor. 15— ::

Abonații noștri noi, cari doresc
să aibă revista noastră dela în-
ceput, le capătă amândouă colec-
țiile pentru suma de 13 coroane.

Horea, Cloșca, Crișan.

cei trei capi ai revoluției țărănești
din 1784, i-a tipărit într'un splen-
did tablou colorat, după portre-
tele originale dintr'un muzeu, „Li-
brăria Națională” S. Bornemisa,
și i-a pus în vânzare pentru suma
de cor. 2:50 franco; și cor. 2:75
franco recomandat.

Cei ce doresc să aibă o
icoană națională

în casă, care să le vorbească de
una dintre cele mai dureroase pa-
gini ale neamului nostru, să co-
mande acest tablou, care e unic în
felul lui și e vrednic să stea pe
păretele oricărei case românești.

La o comandă de 10 esem-
plare se trimite franco recomandat
pentru numai 21 coroane, în loc
de cor. 27:50. A se comandă la

„LIBRĂRIA NAȚIONALĂ”
S. BORNEMISA
în ORĂȘTIE—SZÁSZVÁROS

OSINZEANA

REVISTA LITERARA ILLUSTRATA. REDACTOR SEBASTIAN BORNEMISA.

ANUL III.

ORĂȘTIE, 18 Maiu n. 1915.

Nr. 20.

FILOZOFUL CONTA

CU PRILEJUL COMEMORĂRII A TREIZECI DE ANI DELA MOARTEA SA
21 APRILIE 1882—21 APRILIE 1913.

Câțiva intelectuali din Iași, au hotărât să facă un pelerinaj la mormântul lui Vasile Conta, ale cărui oseminte se odihnesc în cimitirul „Eternitatea”, în preajma altor mari și scumpe morminte: Mih. Cogălniceanu, I. Creangă, Luchian, Bălănescu, cari altă dată contribuiseră cu sufletul și mintea lor genială la gloria acestui eras.

E o ploasă datorie, față de amintirea acestui cugetător, care a fost mare atât prin îndrăzneala, cât și prin spiritul său limpede.

Îndrăzneț, căci propagase teorii de înaltă gândire, într'o vreme, când a face filozofie la noi, eră să te expui ridicolului și umilinței!

E curios, dar e adevărat. Însuș Conta afirmă această completă desinteresare a tuluior, pentru problemele științifice din apus, în următoarele rânduri inedite dintr'o scrisoare adresată lui *Vasile Pogor*, prietenul său intim:

„Când m'am reintors în țară dela studii, eram izolat nu prin firea mea blândă și îngăduitoare, dar mai ales prin temperamentul de analist, singurul care selecționează oamenii și lucrurile.

La început în naivitatea mea credeam că tăcerea lor e o aprobare, că teoriile noi îi interesează; pe unii, mi se părea că îi va pasiona; dar în urmă am aflat că vorbisem în pustiu și că mulți din cauza îndrăznelii mele, auziți îndrăzneală de a le vorbi despre: *Principles of Psychology* a lui *Herbert Spencer*, începuse zic, să mă înconjoare și chiar să-mi studieze mișcările, crezând că sunt pe cale de a înnebuni!”

În astfel de mediu a trebuit să lucreze și să cugete Vasile Conta, izolându-se de toți, de teamă ca să nu fie bănuț, încât studiile sale: *Teoria undulațiunii universale*, *Teoria fatalismului* și *Încercări de metafizică*, apărute în „Convorbiri Literare”, au fost primite cu o rezervă revoltătoare, care n'a descurajat însă pe Conta, ci din potrivă, a continuat să cerceteze și să studieze mai departe problemele filozofice, cari în țările culte pasionau de mult opinia publică.

Născut la *Ghindăoani** în anul 1846, din părinți plăeși, acei cari în vreme trecute ajutaseră pe Ștefan cel Mare în restriște, anii copilăriei au prelins în sufletul lui Conta acea putere înălțătoare a iubirii de țară, acel virus mistic, care întrefine puterea și gloria unui popor.

„Nu voiu uita niciodată frumoasa mea copilărie, care s'a scurs într'o fericire deplină în satul dela Ghindăoani.

În lumea în care am intrat, în această lume prefăcută, străină, nu am putut să găsesc acel aer întăritor și dătător de viață. Sunt par'că într'o închisoare, unde totul te predispune spre gânduri triste, fără a-ți da o speranță, o mângăere sufletească de care am avut întotdeauna multă nevoie. Unde ești mamă? Dragostea ta o port cu

mine în tot locul. Sfaturile și povestirile tale sunt pentru mine singurii prietini. Și când mă apucă aleanul, fluer doina ciobanilor din satul meu.”**

Sub puternica impresie a vieții rustice pe care a trăit-o Conta, impresiune care nu a dispărut decât

* Comună în jud. Neamț, vecină cu Humulești, comuna unde s'a născut povestitorul Creangă.

** „Impresii inedite” din caetele pe cari le am dela actrița *Maria Bătușescu*, prietina intimă a filozofului.

VASILE CONTA

odată cu moartea filozofului, acest sentiment curat jărănesc s'a oglindit din când în când și 'n concepțiile din tinereță.

O dovadă sunt următoarele versuri în formă populară, pe care Conta le-a adăugat într'o piesă jucată de niște fineri în Cahul,* versuri comunicate dlui V. G. Morțun, de sora lui Conta, dna Ana Conta-Kerenbach și publicate de aceasta într'o notiță biografică din revista „Contimporanul“ pe anul 1885:

*S'apoi ci că frunza-i verde
Vino puică 'n codru verde,
Să-ți culeg pe sin o floare
Și să-ți dau o sărutare.
Vino puică că te-așteaptă:
Și florile cu covorul
Și frunzele cu șopronul
Și inima cu poclonul.*

Simpțomul de iubire și entuziasmul pentru poezia populară s'a manifestat în acelaș fel la Conta ca și la tovarășul de idei poetul Eminescu.

În copilăria sa fericită, Conta hoinărind cu cio-banii din munții Neamțului, nu uitase să culeagă și să prescrie într'un caiet aceste apoteozări ale naturei, prefăcute în doine și balade de anonimii trubaduri ai poporului.

Acest caiet de culegeri populare a fost cetit și de Eminescu, care scrie lui Conta următoarele rânduri:

„Mi-ai trimis, dle Conta, un prietin sincer ca să mă iau în ceasurile lungi și plecticoase. Eram însetat de graiul dulce, nespis de dulce a țării mele. Cu acest prilej îți trimit fotografia mea, rugându-te să mi-o trimiți pe a dtale.“**

Din acest citat reese clar, că sufletele celor doi filozofi aveau o notă mai distincțivă de patriotizm decât a celorlalți membri din societatea „Junimea“. La acest dualizm sufleteșc înăscut, s'a alipit mai târziu și personalitatea jărănească originală a lui Creangă.

Alecsandri își aveau partea de merit de a fi reînviat simțământul patriotizmului, dar această flacăără poetică nu mai aveau o așa de mare țărrie ca să întrefină căldura entuziasmului pentru vremile noi. A trebuit un Conta, un Eminescu, ca să ridice din banalitate acest sentiment superior, prefăcut în vorbe de paradă în gura demagogilor dornici de mărrire.

Din această cauză Conta, Eminescu și Creangă au fost desconsiderați de membri „Junimei“, cari propovăduiau tendințe cosmopolite nu numai în literatură ci și 'n polițică.

„Poate din toți junimiștii, tu, Eminescu, Creangă și Iacob Negruzzi aveți dreptul la stima mea.

Am avut întotdeauna o admirație pentru oamenii cari sunt conduși în acțiunile lor de o sinceritate neprefăcută. E ceva par'că născut în firea mea de a descoperi și a înțelege caracterele. De sigur că și Maiorescu și Carp sunt persona-

* B. C. Liveanu, prefața la discursurile și articolele polițice a lui Conta: „Basarabia eră pentru Conta partea cea mai simpatică a țării sale. Două veri a petrecut vacanța într'un sat din județul Cahul“.

** Poetul studiă la Viena, iar Conta fusese trimis de societatea de ajutor Fătu-Pogor la Gand în Belgia ca să studieze științele comerciale.

lități, dar prea înaintate pentru spiritul vremii în care trăim. Cum vrei, prietine Pogor, să fiu cosmopolit înainte de a fi înțeles o doctrină mai folositoare spiritului românesc?

Eu cred că bunul simț e suficient să ne învețe, dacă-l avem, că: un popor, și mai ales unul așa de mic și dușmănit ca al nostru, ar trebui să cunoască aceea mare doctrină, aceea religie a popoarelor, care se întrupează în următoarea axiomă: cunoaște țara ta, cunoaște pe dușmanii din țara ta, cunoaște-te pe tine, de ai timp, (vezi, cuvântul de timp, joacă la mine rolul de cauzalitate), — cunoaște pe vecini, apoi cunoaște lumea!

Observă diferența. Totuși Carp a găsit că discursul meu din parlament* a fost mai mult istoric decât practic și că dacă a făcut senzație se datorește faptului, că toate discursurile patriotice impresionează.

O fi având dreptate Carp, dar trebuie să înțeleagă că tot ce pornește din inimă e frumos, e un gest pe care un polițician din gruparea junimistă nu l'ar putea face niciodată cu atăta sinceritate și convingere. De ce? Dta, prietine Pogor, o ști mai bine decât mine.**

* * *

După o vieță aventurioasă, ca actor în trupa lui Lupescu, Conta isprăvește cele șapte clase la „Academia Mihaileană“. După un concurs strălucit, este trimis în Belgia ca să studieze științele comerciale. Acolo pe lângă aceste studii urmează dreptul și filozofia. Reîntors în țară, capătă prin concurs catedra de drept civil la universitatea din Iași.

Evenimentele polițice dela 1879 îl îndeamnă să intre în polițică, pentru care nu aveau nici o tragere de inimă. Ales ca deputat în Iași, el se ilustrează prin discursul amintit mai sus.

Luat de vâltoarea polițică, începe să atace guvernul I. C. Brătianu prin câteva articole publicate în „Steaua Dunării“ și „Presa“. Brătianu urmărise de aproape ridicarea acestui tânăr moldovan, așa că-i propune să primească ministerul cultelor și instrucțiunii publice. Conta primește și în acest post nu stă decât pușin, redactând un proiect de organizare a școalelor și combătând proiectul de lege a rescumpărării căilor ferate. În urmă a fost nevoit să se retragă din minister, de oarece acest proiect a fost respins în urma unei campanii întreprinse de majoritatea parlamentară. Curtea de Casație, ca o răsplată pentru lovitura primită, îl numește ca membru. Dar boala îl doboară și e nevoit să plece pentru a treia oară la Pisa, în Decembrie 1881, crezând că-și va putea alina suferințele fizice și morale care se jnură lanț în vieța sa. În 1882 se reîntoarce în țară, murind la Iași în 21 Aprilie 1882.

Șezând la masa de lucru, scrie Rosetti Tetzcanu, cu un volum de medicină deschis, el ceti într'însul, până în momentul suprem: controlând astfel după acest tratat, adevărul științific al agoniei...

Oclav Minar.

* V. Conta a jnuit în 4 Septembrie 1879 faimosul discurs, ca deputat de Iași, pentru a combate proiectul de a se face revizuirea articolului 7 din Constituție pentru a nu se acordă drepturi polițice evreilor.

** George Panu, în ale sale „Amintiri dela Junimea“ din Iași, spune că întrebând pe dl Carp asupra impresiunii ce i-a lăsat discursul lui Conta, s'ar fi pronunțat astfel:

„Conta? — Conta a adunat tot glodul care s'a debitat în contra evreilor, a făcut din el un mare gogoloș și l'a aruncat în mijlocul camerei. Iată discursul lui Conta“.

I.

*Se risipește una câte una
Petala florilor curată
În tremurare visătoare
Pe drumul ce-l băteam odată.*

*În suflet simt atâta jale
Privind îngândurat la ele:
Așa s'or risipi ca mâne
Și toate visurile mele.*

II.

*Îți frângi și azi lumina blândă
Steluța mea tremurătoare,
Să-mi luminezi singurătății,
Să-mi mângâi fruntea visătoare.*

*Nebuno tu! Nu cred de-acuma
În visurile, care fură:
Otravă-i vorba la femeie,
Minciună zimbetul pe gură.*

RADU MĂRGEAN

CRONICĂ DOCUMENTARĂ

SOLII PRIMĂVEREI

Le vedeți venind? Ele străbat văzduhul albastru ca un sbor de săgeți și ne revin odată cu razele dulci de April. Prezența lor gonește orice îndoială din inima noastră. E primăvară! Rândunelele au sosit. E primăvară!

Mai ieri le-am văzut plecând. Și pe când se îndepărtau în sborul lor vertiginos, în cărduri dese sub soarele palid de toamnă, în pieptul nostru se strecurau cei dintâi fiori ai anotimpului trist. Și se îndepărtau mereu, gingașele păsărele, iar noi îngănam în descurajarea pe care ni-o insufflă răcoarea lui Octomvrie:

*Vezi rândunelele se duc,
Se scutur frunzele de nuc...*

Dar astăzi s'au întors. Cea dintâi grijă a lor este de a regăsi, cu instinctul lor uimitor, cuibul în care au sălășluit anul trecut. Când nu-l mai găsesc, ele clădesc un altul pe același loc, iar dacă îl găsesc stricat îl repară.

Cuibul acesta, căruia părechea de rândunele îi rămâne credincioasă, ea va ști și să-l apere împotriva tot felului de intruși și de tâlhari. De multe ori, în absența rândunicei vre-o vrăbie obraznică se instalează în locașul cald, după ce a ucis cu lovituri de cioc, pe bieții pui golași cari așteaptă reîntoarcerea părinților lor. Rândunelele se întorc într'adevăr dela vânatoare și aduc copiilor câte o musculiță în cioc, dar în locul lor, ele dau de capul batjocoritor al vrăbiei. Ce să facă acum? O luptă e cu neputință, căci

O consfătuire de rândunele pe niște stânci.

usurpatorul e invincibil în forțul său. După câteva încercări zadarnice de a-l goni, rândunelele se îndepărtează. Vrăbia triumfează.

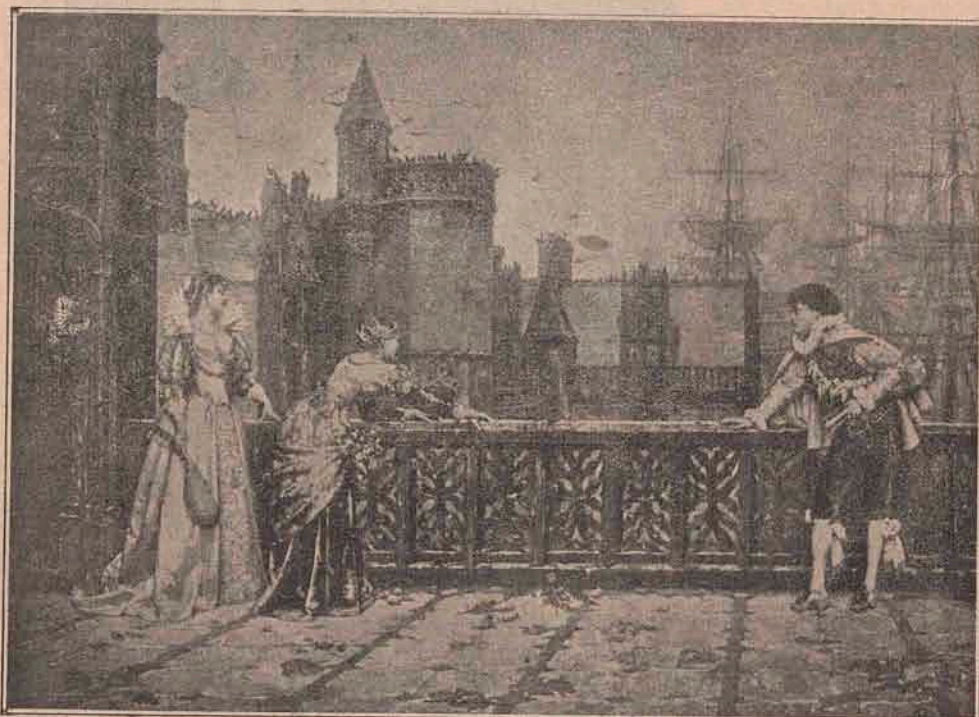
Deodată, rândunelele plecate se întorc în fruntea a o sută de alte rândunici cari se adună în grupuri, ciripesc, se sfătuiesc strânse în jurul cuibului ocupat de vrăbie. După un sfert de oră ele au luat o hotărâre și numai decât se apucă de lucru. Adecă, știți ce fac? Fiecare dintre ele aduce în cioc o bucată de pământ umed pe care o lasă să cadă pe cuib cu o exactitate surprinzătoare. Și rândunelele se succed neconținut, și fiecare își aruncă contribuția peste cuibul în care vrăbia se sbate cu neliniște. Înzadar încearcă tâlharul să înlătore această avalanșă de noroi care îi acoperă ieșirea. Orice evadare e cu neputință. Peste un timp, cuibul este astupat sub o pătură de nămol grosă de cinci centimetri. Usurpatorul este oarecum îngropat de viu. Odată răsbunarea lor satisfăcută, rândunelele se îndepărtează din nou. O tăcere de moarte domnește în jurul cuibului cu intrarea zidită, în care se va sbate până la moarte, necinstita vrăbie.

N'am nevoie să mai adaog că scena de sus nu e o invenție. Ea ne este confirmată de zeci de savanți, observatori eminenți ai moravurilor păsărilor. Dar exemplul acesta nu e singurul care ne dovedește solidaritatea rândunicelelor. Odată, una din ele și-a prins piciorul de o ață aninată de o strașină de casă. S'a sbatut biata pasăre cât a putut, ca să scape de sfoara care o ținea prizonieră de acoperiș, dar în zadar. La un moment dat, ea și-a strâns aripile oboșite și a rămas așa suspendată în spațiu. Dar peste puțin toate rândunelele din apropiere s'au strâns în jurul ei, au rupt sfoara cu ciocurile și au desprins-o pe surioara lor.

Se pare că limbajul acestor păsări le servește a se înțelege între dânsele. Când vine toamna și instinctul lor le șoptește, că a venit vremea de plecare către un alt cer mai blând, ele se adună la olaltă cu miile și țin o adevărată consfătuire. Și ele pleacă numai după ce au luat măsurile necesare de călătorie.

Instinctul lor de emigrare e pur și simplu miraculos. Prin luna lui Octomvrie 1851, Michelet, marele istoric și naturalist francez se află în orașul Nantes. Vremea eră caldă ca în toial verei și văzduhul plin de insecte, această hrană a rândunicelelor. Deodată, din toate părțile orașului, mii de rândunele se adunară pe clopotnița și pe turnurile bisericii Saint-Felix. Și numeroasele ființe inaripate începură să ciripească între dânsele: „De ce s'or fi pregătind de plecare tocmai acum când vremea e încă așa de frumoasă?” se întrebă Michelet. Și el ne povestește cele ce urmează.

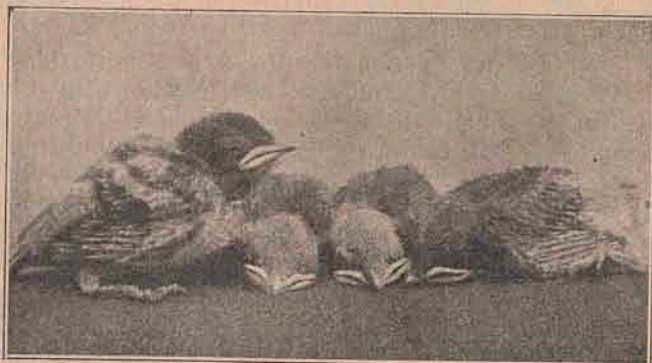

Plecarea rândunelelor, după un tablou strein. Câtă melancolie și cât farmec e în această compoziție, care înfățișează emigrarea duioaselor păsărele dintr'un oraș italian pe vremea Renașterei.

„Cerulea eră senin, dar de dimineață suflase un vânt ușor. Încet-încet timpul se întunecă, cerul se făcu cenușiu, vântul se liniști, totul se posomoră. Ceasurile erau patru după amiază când din toate direcțiunile legiuni nenumărate de rândunele se strânsă pe acoperișurile bisericești cu mji de strigăte, ciripiri, discuțiuni. Fără să le priceap limba, am înțeles că cu toatele erau de părerea de a emigra. Poate că cele tinere ar fi dorit să mai rămână, dar cele bătrâne, cele cu experiențe, stăruiau pentru plecare. Ele avură întâietatea. Urnindu-se din loc ca un nor imens, masa neagră a văduvelor o luă în sbor către sud-est. Trecură puține ceasuri dela plecarea lor și deodată cataractele cerului se deschisă și căzū o ploaie furioasă, diluviană. Desigur nu foamea le gonise pe acele rândunele, căci la plecarea lor văzduhul eră încă plin de insecte, dar cu toată natura aceea frumoasă și bogată, instinctul lor sigur le îndemnase să se îndepărteze. Și au făcut bine. A doua zi ar fi fost prea târziu. Toate insectele pieriseră, curățate de acea ploaie imensă“.

Dar ce spații fantastice străbat rândunicele cari emigrează. De câteori nu privim cu uluire la sborul lor vertiginos. Astăzi, când aeroplanele ajung să parcurgă văzduhul cu o iuțeală de aproape 200 km. pe oră, vom înțelege mai bine ca oricând sborul fulge-

Pui de rândunele la șase zile după eșirea lor din ou.

rător al rândunelelor care ajunge până la 300 km. pe ceas. Dar când străbat mările și țările, ele au un sbor mediu de 180 km. pe oră. Rândunelele când ne părăsesc cuprinsurile gonite de toamnă, se îndepărtează unele spre Egipt, Siria și chiar Ceylon, altele traversează toată Africa, Sahara, Tombuctu și nu se opresc decât la Senegal. Poetul francez Béranger se adresează unei rândunici din Siria, în romanța sa celebră în toată lumea:

Captif au rivage du Maure
Un guerrier curbé sous les fers
Disait: „ye vous revois encore,
Oiseaux ennemis des hivers!...
Sans doute vous quittez la France.
De mon pays ne me parlez-vous pas?“

Cu toate primejdiile emigrației lor, majoritatea rândunelelor se duc și se întorc cu aceeași exactitate, și niciodată nu își uită cuiburile. Un observator răbdător a legat de piciorul unei rândunice care își avea cuibul pe acoperișul său, o panglică albastră ca s'o recunoască. Timp de optsprezece ani de-a rândul, rândunica aceea s'a întors în fiecare an la cuibul ei.

Un cismar din Strasburg a făcut și mai mult: o rândunică își avea cuibul deasupra ușei lui, el îi

Cuib de rândunele din America.

legă de picior o hârtie pe care scrisese în limba franceză: „Rândunico, unde mergi tu?“ În primăvara următoare, când pasărea se întoarse, el putu ceti pe hârtie, următorul răspuns: „La Nicopulas, în Pireu“.

Această facultate a rândunelelor de a sbura ca săgeata și de a se întoarce neclintit la cuibul ei, a sugerat prin 1854 ideea de a o întrebuința de mesageră în locul porumbelului. Șase rândunele luate din cuiburile pe cari le aveau la Paris, au fost transpor-

tate în capitala Austriei. Acolo, li se așează sub pân-tece un plic mic cu o scrisoare, apoi li se dete drumul din Viena la ceasurile șapte dimineața. Două din ele fură îndărăt la Paris la ceasurile unul după amiază, una sosi la două și douăzeci de minute, iar alte două înainte de orele patru. A șasea se perdû în drum.

Cruzimea obișnuită a oamenilor se exerciază foarte puțin, din fericire, asupra acestor adorabile păsări. Nu le iubim numai fiindcă stârpesc din văz-duh miliardele de insecte stricacioase, dar mai ales fiindcă ele sunt solii primăverii, simbolizând cerul albastru, codrul și livezile verzi, soarele strălucitor. Credința populară e că o rândunică aduce noroc lo-cuitorilor casei pe care și-a clădit cuibul. Să nu în-cetăm dar de a le proteja, ca pe una din cele mai duioase făpturi pe cari le poartă lumea, această lume în care trăesc atâția monștri și unde se petrec atâ-tea rele!

D. M.

Povestea unei rândunele

— Pentru copii —

Sub streșini, astă primăvară,
Într'un ungher tăcut și gol
Și-a fost urzit o rândunică
Un cuib de paie și nămol.
Și-a pus sârmana multă trudă
Până s'aducă tina udă,
De zid apoi tina s'o prindă
Și s'o lipească sus în grindă.
Dar după zile de sudalme,
Râdeă din tănuitul fund
Cuibșorul ei nou și rotund
Cum faci un pumn din două palme.

Și n'a fost dat ca 'n cuib mereu
Să lânzezească singurică,
Ci-a dăruit-o Dumnezeu
Cu patru pui de rândunică.
Și mama 'n ori ce dimineață
Le ciripiă din cioc ușor —
De bună seamă că-i învață
Să zică „mamă” 'n limba lor!
Sbură apoi în depărtări,
Viermuși s'adune și lăcuste
Ca să le dea și lor, să guste
Și ei din astfel de mâncări.

Crescuseră, mai mare dragul,
Și când băteau din aripioare
Și când scoteau căpșoru 'n soare,
Mai-mai să nu-i încapă pragul.
Iar mama lor, când îi vedeă,
Întinereă de bucurie
Și toată casa se umpleă
De ciripit și voioșie.
Dar bucuria lor întreagă
Știți voi cât fu de mare? Ghici!
— Atâta câtă 'ncepe, dragă,
În pieptul unei rândunici.

Și n'a fost lungă bucurie —
Că, vezi, așa e pe pământ:
Trăiești și tu, dar cine știe,
Ca mâne poate cazi înfrânt!
Și rândunica nu știă
Că un copil răutăcios
Ca hoții, zile 'ntregi pân-deă
Să surpe cuibul vesel jos.
Și l'a surpat cu o prăjină.
Iar bieții pui căzură pradă
Unei pisici, care-așteptă
De când erau golași, să cadă.

Și rândunica, nici n'ai crede
Ce dureros se sbuciumă
Și ciripiă aprins — se vede
Că pe copil îl blestemă.

Și vezi că l'a ajuns blestemul,
Căci astăzi umblă haimană,
Fără părinți, fără de rude,
Stingher și sdrențáros — așa!
L'am întâlnit și ieri — și dânsul
Mi-a spus că-i astfel blestemat,
Că deseori l-apucă plânsul
Gândind la cuibul dărâmat,
Și pretutindenea, pe cale,
Îl urmăresc, cu lungi suplicii,
Tovărășia umbrii sale
Și-a blestemului rândunicii.

NICHIFOR CRAINIC

Central University Library Cluj

Cântec de toamnă

Frunză galbenă de toamnă,
Draga mea m'a părăsit,
Câte frunze ruginite
Din copaci s'au prăpădit.

Vezi norocul bate urma
Pașilor pe vechiul drum,
Frunza 'mprăștiată plânge
Și eu plâng de dor acum.

Unde-i mândra care 'n horă
Răsăriă ca un bujor
Printre celelalte fete
Când jucau în satul lor?

Astăzi când mă văd departe
Inimă de ce suspini?
Știu, de-atunci se schimbă satul,
Așa-i omul prin străini.

VOLBURĂ POIANĂ

VIAȚA LA PARIS

— VAGABONZII FRANȚEI — ÎMPREJURIMILE METROPOLEI —
PRIMEJDIA ORĂȘELOR MARI

În sfârșit, după un șir de zile ploioase și agitate, se pare că primăvara s'a stabilit definitiv la noi. April înverzește luncile, aurește acoperișurile caselor, înflo-rește grădinile și colbuește drumurile ce duc afară din Paris. Iar soarele cu razele lui, cerul cu albastrul său, vântul molatec care miroasă a iarbă și a cōdri înde-părtați, vor împrăștiă din nou pe șoselele Franței cetele de vagabonzi. Întinsul țării e proprietatea lor. Îi întâl-nești pretutindeni: pe dealuri, în văi, pe calea șeasă. Ei sunt tineri și bătrâni cu fețele blânde ori crunte, unii vioi alții înceți, dar toți acoperiți cu sdrențe, cu obrajii pârliti de arșiță, cu ghetele scâlcite, cu câte un pachet la subsuoară. Ei merg ziua și noaptea, mai ales noaptea în bătaia lunii, poposesc prin hanuri ori hambare, beau mult vin, puțin rachiu. În basmaua văr-gată în care își duc bagajul, ei păstrează de obicei câte un clondir cu zeamă roșie de struguri. Cu toate că printre ei sunt câțiva bandiți, majoritatea lor sunt oameni cinștiți, dar vagabonzi iremediabili, iubind liber-tatea largă, urând orașele în felul lui Konovalow.

Cei mai mulți au o meserie: unii sunt terasieri, alții cărămidari. De câteori nu i-am întâlnit seara, prin împrejurimile Parisului, învăluiți în nori de praf în mij-locul cărora se deslușesc ca niște umbre într'un fum. Viața lor e o viață de călător lesne mulțumit și fără grijă.

Îmi pare că acești oameni înțeleg și gustă natura cu mai multă profunzime decât noi. În orașele mari unde trăim soarele răzbate așa de greu printre acoperișuri și cerul întunecat de fumul uzinelor își perde albastrul său curat. Nu vreau să zic prin aceasta că Parisul n'ar fi încântător sub lucirea primăverei. Zilele sunt luminoase, apele Senei oglindesc razele de soare în verdele lor profund. Dar împrejurimile marelui oraș par niște colțuri de rai. Le colind din zori până 'n amurg în dorul meu de spațiu, de verdeață și de azur. Rătăcesc prin parcul dela Saint-Clond, pe colinele verzi ale Mendonului, în mijlocul cărora sclipește clopotnița gălbue a vechei biserici care l-a adăpostit acum patru sute de ani pe François Rabelais; mă plimb pe șesul dela Suresnes, în maiestuosul Versailles, prin nobilul și melancolicul Sannois... Dumineca trecută am asistat

la ceremonia aniversării morții lui Gambetta, în vila pe care a locuit-o tribunul la Ville-d'Avray. Cine-mi poate numi o regiune mai încântătoare ca acest orașel, la douăzeci de minute departe de Paris? Un farmec ne-spus se desface din acest burg ilustrat de șederea lui Balzac, al lui Corot și a lui Gambetta. În toiul primă-verei, Ville-d'Avray e neîntrecut cu plasa-i de verdeață, cu umbra copacilor stufoși. Soarele își revarsă aurul peste dealuri și vâlcele smălțuite cu flori, peste minu-nate castele scăldate în azur; el licărește prin desișul pădurei și se împrăstie într'o scurgere de lumină pe suprafața eleșteelor, limpezi ca niște oglinzi. Ziduri vechi, înalte și masive, pe cari le întrec culmile de un verde închis al parcurilor seculare, împrejmuesc palate moderne și medievale. Prin imensele grădini suspen-date trec, ca niște arătări din basme, castelane vapo-roase în rochii lungi de gaze și cu pălării florentine pe cap. Pe la ferestre, în dosul perdelelor se ivește câte o mână palidă de femei înecată în dantele și scl-pitoare de inele.. Iar în depărtare deasupra lanurilor bogate șerpuește drumul de fer al mării centuri. Loco-motiva și vagoanele par niște jucării de copil, văzute pe înălțimea amețitoare a viaductelor. Totul e calm, fastuos și sublim. Peisagiile sunt din linii simple și largi. O pace blândă se revarsă din cerul vast și profund...

Să nu vă închipuiți că vorbindu-vă de împreju-ri-mile Parisului, a-ș desminți titlul acestei cronici. În anotimpul frumos, viața Parisului este viața din afară de oraș. Drumurile de fier, tramvaele, omnibusurile și vapo-rașele cari duc înspre „banlicue“ sunt încărcate de pasageri. Cu toții, voim să asistăm la învierea firei, tuturorora ne este dor de spațiu și de orizonturi vaste și adânci. În noi n'a încetat să se miște instinctul liber-tății, care-i mânase pe cei dintâi oameni să colinde ne-încetat pământul în lung și în lat. Odată cu suflarea zefirului, se topește în sufletul nostru stratul artificial al civilizației, al acestei civilizații înguste care ne în-grămădește cu milioanele în acelaș oraș, care ne im-

O scenă a felului cum se construște trenul subpământean al Parisului. În subsolul mării capitale putem spune că există un oraș întreg. Trenul subpământean, conductele de apă de beut, canalele și cristalarea gazului aerian cer zeci de mii de oameni cari trăesc sub pământ, departe de lumina zilei.

Un tip de vagabond francez. Oamenii aceștia, cari în Franța se numesc „chemineaux“, de cum vine primăvara, străbat în lung și în lat cuprinsul țării în setea lor nepotolită de libertate.

pune a ne petrece existența închiși între patru păreți înguști, departe de lumină și de aer curat. Imperioasa primăvară ne gonește prin lunci și prin păduri.

Ce bine face eal Nu știu unde va ajunge omenirea în tendințele ei de promiscuitate. Civilizația a creiat boli noi, anemia și tuberculoza, precum și feluri de morți inedite. Murim astăzi sub roțile automobilelor și asfixiați de gazul aerian.

De alaltăeri încoace, cei din Paris sunt amenințați de o boală nouă. În rue d'Anjou, o casă imensă s'a prăbușit brusc, îngropând sub dărâmurile ei pe nefericii locuitori. Casa eră mare și frumoasă, aparența ei eră solidă, cei cari o locuiau niște oameni bogați. Ea s'a dărâmat ca un castel de cărți, surpată la bază de nenumăratele lucrări subterane cari caracterizează orașul. Parisul e ciuruit ca o sită. Sub picioarele noastre se întinde un alt oraș, în care trăesc zeci de mii de oameni. Trenul subpământean pe de-o parte, lucrările de canalizare, conductul de apă potabilă și cele de gaz pe de alta, au creiat încetul cu încetul o primejdie fără de nume. Din fericire, Parisul, de când există el, n-a suferit nici odată un cutremur de pământ mai serios. Un eveniment cosmic de acest fel l-ar preface în câteva secunde într'un haos. Pământul acesta slăbit de nenumărate lucrări, vibrează și se înfioară la trecerea automobilelor și a vehiculelor de tot felul. În toate orașele mari se petrece acelaș lucru. Astăzi oamenii își fac un orgoliu din orașele mari pe cari le posedă. Sărmanii!

Adrian Corbul.

Abonații noștri restanțieri sunt rugați ca să reînvoiască abonamentul fără amânare.

FLOAREA BETULIEI

ROMAN DIN EPOCA ASIRO-BABILONIANĂ

DE: STEFAN LĂZĂR.

TRAD. AUTORIZATĂ DE: ALEXANDRU CIURA

— 17 —

XXV.

Cum e femeia?

Iudita se aruncă la pieptul lui Holofern.

— Stăpâne, cât ești de nobil!

— Lasă, Iudito, inima mea e vârtoasă ca piatra. Ea s'a învârtoșat, văzând șiroaiele de sânge. Inima mea e ca o nesimțitoare piatră de rubin, care e mai tare ca ori ce...

— Nu vorbi așa, am văzut eu cât ești de nobil... Inima ta e gingașe și simțitoare...

— E gingașe, ca a unui porumb, dar numai când mă uit la tine, Floarea Betuliei... Urăsc sămânția ta, după cum te iubesc pe tine și chiar și ura mea neîmpăcată față de ovrei a mai slăbit, Iudito, de când te-am îndrăgit.

O sărută cu gingășie, apoi cu patima oarbă, pe urmă iarăș cu gingășie și îi zise:

— Du-te acum în cortul visteriei și pregătește-te de nuntă...

Iudita se sperie, apoi răspunse cu un zimbet viclean:

— Voiu fi a ta, dar numai când întăriturile Betuliei se vor prăbuși...

— Bine, bine... să mergem... Te însoțesc și eu, să împart porunci comandantilor...

Iudita îl îmbrățișe, întrebându-l:

— Când se va prăbuși Betulia?

— Nabuzar mâne va ucide pe Salatiel și poimâne Betulia va fi ștearsă de pe fața pământului.

Ochii Iuditei se întunecară.

— Se luptă cu Salatiel?

— Da, mâne!

El se uită în ochii Iuditei; aceasta își plecă fruntea.

— Stăpâne, nu-i da voie...

— Pentru ce?

Holofern se posomorî și el.

— Pentru că am fost mireasa lui...

Holofern încremeni și își luă brațul de pe umerii Iuditei.

— Mireasa lui Salatiel?

Iudita aprobă cu o închinare din cap, jurându-se, că a fost mireasa lui... Îndrăgostitul stăpân al oștirilor îngelbeni și întrebă răstit:

— Și-l iubești?

Femeia cea frumoasă îl privi drept în ochi, căci își biruise emoția. Răspunse liniștită:

— Nu!

Spuse și a doua oară, jurându-se, că nu l-a iubit niciodată...

— Observ... — zise Holofern gelos, privind-o bănuitor.

— Te înșeli, Holofern, căci dacă l'aș iubi, nu l'aș fi părăsit... Îți jur, că te iubesc pe tine...

Își duse mâna la inimă, în vremece Holofern o priviă întunecat și bănuitor.

— Te-am văzut adese de pe zidurile cetății, și, îți spun pe Moise, că te-am îndrăgit, înainte de a te cunoaște.

— Se poate?

— Toate femeile iubesc bărbații viteji.

— Și Salatiel e viteaz.

— Nu e viteaz, ci numai un om puternic și crud.

Și chiar de ar fi viteaz, s'ar putea oare compara cu tine, care ești biruitorul lumii?

Ea adause cu patimă:

În fața ta, neamurile s'au prăbușit în țărână și s'au surpat tronuri... Numele tău e ca o tablă de aur, din care se resfrânge asupra lumii, pentru toate timpurile, cea mai mare glorie omenească... O, Holofern, Holofern, dacă ai ști cât te iubesc! Ești puternic, frumos, bun și glorios! S'ar putea să nu te iubesc?

Stăpânul oștirilor se liniști, când văzu strălucind o lacrimă, în ochii femeii celei frumoase. Dar el întreabă totuș:

— Spune-mi, tu cea mai frumoasă între femei, pentru ce ți-e milă de Salatiel, dacă nu-l mai iubești?

— Nu mi-e milă de el... dar totuș mi-e teamă că Nabuzar îl va repune. — Tu l'ai văzut, și știi bine cât e de înfricoșat, în luptă. Fața lui Holofern se însenină: un îndrăgostit să lasă convins așa de ușor! El zise râzând:

— Dacă e mai viteaz, să-l omoare el, cel puțin mă scap de un lăudăros nebun. Iar dacă îl va omori Nabuzar, mă bucur și mai mult, căci atunci s'a prăbușit și Betulia.

Iudita zise cu o admirație prefăcută:

— Cât de înțelept ești stăpâne! Mai înțelept ca un zeu.

Holofern se învioră și mai mult și râse iarăș... O cuprinse pe Iudita și o sărută lung și fericit, apoi eșiră din cort.

Atunci se ridică și Bilbo de după un lădoi mare, ce eră împodobit cu statuetele demonilor, cu cap de

șacal și de tigru. Fața lui eră de o expresie ciudată, el se târi până la ușa cortului, și privi în urma lor, până-ce dispărură în cortul visteriei. Apoi șeză în tronul lui Holofern întraurit și împodobit cu pietri scumpe și începă să vorbească singur, cu glas posomorât:

— Să nu-mi ajute zeii, dacă aceasta nu-i o femeie vicleană! E o femeie minunată... Nici îngerii nu pot fi mai frumoși! E o femeie tainică, cum e păcatul, aprinsă ca flacăra, și totuș inima ei e de ghiață... Și toate femeile sunt la fel... O primejdie dulce... un mielusel însetat de sânge; un tigru ce gângurește, ca un porumb nevinovat... și mai ales femeia asta întrupează toate podoabele și toate blestemele creațiunii. — Iar bărbatul? E un dobitoc stupid. Se lasă condus de glasul sângelui, nu e stăpânit decât de poftă și e totdeauna robul femeilor. Iubire... vai ce lucru nesocotit! Iubirea e farmec, ce adoarme conștiința... Zeule, care ai creat lumea, ce frumos a fost din partea ta, că mi-ai dat minte și ochi scrutători și teamă de toate femeile! Intr'adevăr... când mă privește vreuna din ele, mi se pare, că s'au ațintit asupra mea ochii unui șarpe... și atunci o iau la fugă. Asta înseamnă, că sunt prevăzător și cuminte. Căci ce folos că am mușchi puternici, brațe vânjoase și curaj nemărginit, dacă nu am minte? Iată Holofern e ca o stâncă și cu toate aceste se aseamănă cu o biată frunzuliță, ce cade la pământ, la cea mai ușoară adiere a vântului... Da, însă sunt și eu aici! Un presimț chinuitor îmi șoptește: Holofern, Holofern tu te vei prăpădi înainte de vreme, în mod jalnic, bietul de tine... Te vei prăpădi... și deodată cu tine mă voi stânga și eu, căci inimile noastre sunt ca acele ale gemenilor! Hm... dar voi luă seama! Bilbo va veghia, căi n'au nici un rost miile de paznici: singur eu pot să te apăr... Și vai ție, floare ovreiască, năpărcă vicleană, dacă observ, că aleșuiești împotriva stăpânului meu!

Sări de pe tron cu ochii scânteietori. Horcăia din piept, își scoase pumnalul, spintecând aerul de nenumărateori... Și râse înfundat.

— urmează —

FLORI DE-O ZI

Teatrul lui B. P. Hașdeu.*

Hașdeu, cu greșeli notate mai sus (cele ce urmează sunt precedate de o analiză asupra poeziilor marelui învățat), dar și cu scânteeri pronunțate, mânuia versul cu o oarecare dibăcie, cu o oarecare frăgezime și originalitate de concepții. Pe de altă parte, din primele sale scrieri, se arată foarte versat în a cerceta genurile literare și tot deodată în a le imita. Printre multele genuri de manifestare omenească, teatrul, îl cu-

* Fragment din *Scriitorii Basarabeni*.

noștea cu mult mai bine decât conțimporanii lui de atunci. Nu teatrul antic; nu teatrul lui Voltaire, nu teatrul de idilă, romantică dela sfârșitul veacului al XVIII, care, după câte știu astăzi, eră îndestul de cunoscut societății românești dela începutul veacului al XIX; ci teatrul cu concepții adânci asupra vieții omenești, teatrul lui Shakespeare. Pe Shakespeare îl studiază aiurea, în niște cercetări trecătoare, ca pe unul din tipurile „fisiognamice“. Tot înainte de a da la lumină prima lui piesă, *Răsvan și Vidra*, Hașdeu, se îndeletnicise cu cercetări asupra trecutului românesc, cu cercetări „filosofice“ asupra lui Tepeș Vodă, și, deși tânăr, spusese printr'o foaie a sa, că, poate traduce

orice document, din „zece limbi“. Așa dar, între anii 1864—65, se putea înfățișa marelui public, fără multă sfială, cu o piesă istorică, menită a stăpâni multă vreme scena teatrului nostru. În prefața ediției dela 1869 (singura ediție pe care am putut-o afla) autorul spune, că piesa este la „a treia edițiune, după un interval de-abia de un an“.

E adevărat, „Răsvan și Vidra“ apăruse pentru prima oară în ziarul liberal, „Perseverența“, înfățișând în felul acesta, pentru epoca aceea, nu numai o valoare literară, ci și una politică.** Noi să trecem însă la cea

** O critică aspră, despre ea, iscălită P. P. Carp, a apărut în *Convorbiri Lit.*, 1867, pg. 245—48.

dintâi, la valoarea literară, care poate interesa o generație pe care o despart atâția ani, de epoca în care a fost scrisă, valoarea care va interesa toate generațiile viitoare.

Acțiunea dramei nu este îndesul de pronunțată, putem spune, *nu este studiată*, scădere de altfel care se întâlnește și în celelalte scrieri ale lui Hașdeu, în care, așa de puțin a stăpânit spiritul critic! Pe unele locuri, acțiunea devine monotona, reducându-se întreaga „dramă” la desfășurarea silită a unor simple fapte, povestite într'un dialog nu mai puțin simplu.

Însăși personagiile, „fețele” dramei, nu au fost de fel studiate de autor, lăsând ca valoarea literară a piesei, să atârne de cetitorul ei. Ea nu are acea putere neînvingătoare de a se impune ori cărui fel de cetitori. O aprofundare psihologică a aceluiași personajii, Hașdeu, nu s'a gândit să facă, lăsând un erou de felul lui Răsvan, să apară nedeslușit, confuz, fără ura din trăsăturile generale ale vieții omenești. Cu atât mai mult, avem dreptul a face această constatare, cu cât el are ceva din măreția oamenilor geniali, viitori Domni, din simplii poporeni. De altfel concepția aceea mare și, dacă ea ar fi fost ajutată de acțiune, dacă ar fi fost scutită de sfârșitul atât de brusc al piesei, „Răsvan Vodă” ar fi avut o primire asigurată a scenei, pentru multă vreme, primire, nu numai din partea acelor simpli spectatori, cari nu sunt meniți a hotărî valoarea unei lucrări teatrale, primitori în același fel a lucrurilor bune cât și a celor rele.

*

În fața unei biserici, un simplu cerșător, Tănase, se roagă de Sbierea, om cu bani, pentru un dar, pentru o miluință. Boierul nu vrea să bage în seamă cuvintele umilitului, dar în schimb va pierde punga dela brâu, pe care o va găsi Răsvan, „țigan desrobit”. Cu toate că este țigan, el se crede „mai român” decât ciocoiul, fapt pe care și-l recumpără, prin mila ce-și manifestă față de sărac:

Jupânul e Român? Vai, ce ocară!
Te înșeli, moșule! El este, piatră, lemn
strigoii sau fiară.

Dela început, încep să se întâlnească *ideile* ce vor stăpâni întreg spiritul piesei. Căci tot dela Răsvan știu că:

Toți banii din țara noastră poartă, moșule, pe sine
Semnul furilor ce-i pradă, printre lacrimi
și suspine,

Dela noi, dela opincă, dela omul cel
sărman,
Ș'apoi, nu vor să ne-arunce, în obraz,
un gologan!

Iar dascălul, va rosti, în aceeași scenă, de față cu mai mulți, versurile acestea, care spun atâtea, prin cuprinsul lor naiv:

Frunză verde de sugară,
Vodă doarme în cămară,
Iar boierii tot furând
își fac trebile furând.

Pentru aceste idei, Răsvan va fi aruncat în temniță, pentru „acest cântec ce cutează pe-un Vodă să-l ia în răs”. De-o oarecare duioșie și dramatism popular, este scena în care țiganul e ridicat pe sus, pentru că-și luă asupra-și toate nemulțumirile poporului, față de boieri și Domn. Depărtându-se de multe ori de adevărul istoric, el, B. P. Hașdeu, marele istoric al epocii sentimentale, ni-l înfățișează pe Răsvan, mai departe, în diferite situații. Să-l urmărim așa dar, cum a plăcut ani îndelungați, publicului românesc, dornic de felurite fantazii.

În curând Răsvan scapă din mâna ciocoilor, apucându-se de haiducie, unde se va răsbună pe ei, prin „răsbunarea cea mai cruntă”, care nu poate fi decât aceea, „când dușmanul tău”

E silit a recunoaște că ești bun, și dându-i rău!

Dar scena cu adevărat romantică, scena, care întrece pe toate celelalte, este aceea când Răsvan cunoaște pe Vidra, viitoarea lui soție. Hașdeu, a știut prinde una din cele mai mari trăsături ale vieții haiducești: prietenia care se bagă așa de ușor între om și om, fără multă greutate și înconjur, cum se întâmplă cu Vidra și Răsvan.

Actele următoare, III și IV, sunt desfășurarea unei părți din viața celor doi soți, departe de țara lor, prin taberile leșești. Viața militară leșească precum și cea rusească, lui Hașdeu îi vine foarte ușor a o descrie, a o înfățișa, ca unul ce cunoaște bine cronicile leșești și rusești.

De un avânt al versului românesc, vrednic de laudă, este următoarea mărturisire a lui Răsvan către Vidra, în care-și arată dorul de Moldova:

Calul, născut în Moldova mă duse drept
pân' la Nistru
Nistru, apă românească ce spumegă
printre stânci,
Îngropând dușmanii țarei, în valurile-i
adânci!
Nistru, ale cărui unde, altă dată 'n zile
grele,
Apărau, în loc de tunuri, hotarele țarei
mele,

Nistru!... Nistru!... Pân' acuma, știut-am
să nă feresc
De-a trece pe lângă țarmu-i, ca să nu
mă sopitesc!
Și să nu-mi aduc aminte că rămâiu în
țări străine,
Pe când scumpa mea Moldovă, nu-i depar-
te dela mine... etc.

Cu atât mai mult luă naștere în sufletul lui Răsvan acest dor, cu cât Leșii și Muscalii, îl priviau cu dușmănie, drept răsplată pentru victoriile lui în războaie; cu atât mai mult cu cât la Iași, domneau Domni răi, „nelegiuiți”. Într'acolo, în spre Moldova lui, îl mână dorul, într'acolo unde cei mici își așteptau răzbunătorii lor. Dorința i se împlinește, și, când fu adus în hătmania moldovenească, de către boierul Boșotă, el nu întârzie a-și exprima dorința-i, către soție, dorință veche și îndrăzneată:

Vidro! Vidro!... Eu voiesc
Negreșit, una din două: sau moarte, ori
să domnesc.

Răușita lu Răsvan de a-și vedea visul cu ochii, de a-și realiza planul, e prea grăbită și ea știrbește mult, din frumusețea actelor precedente. Urarea Vidrei pentru această răușită, este frumoasă, cu toate că ascunde în dosul ei, pe marele Hașdeu, care nu se sfiea a cânta în versuri, „unirea” „colosului pom latin”:

Doamne, soțule, stăpâne! Nu mă mai
pot opri?...
Într'un glas cu țara întreagă, voi u a-țu-
ură și a-ți dori
O domnie fericită... Ba încă aș mai vrea
ca mâne
Tu să legi într'o cunună toate țările
române,
Incât dela Marea Neagră, pân' la falnicul
Carpat
Să nu domnești ca un Vodă, ci ca Răsvan
impărat!

Sfârșitul repede a acestei domnii, este urmat de moartea nereală a lui Sbierea, „fulgerat de apoplexie”, ba chiar de moartea însăși a lui Răsvan, pentru ca să corespundă titlului de „dramă”. Urgia aceasta cerească este explicată de Tănase, cerșătorul dela început:

Eu știam
Că nu se cade să apuce scaunul țarei
ori ce neam.

Este o chestiune însemnată în toată desfășurarea dramei, și se poate spune, intriga de căpetenie: originea neamului lui Răsvan, care nu-l mulțumește nici pe el, dar nici pe popor.

Trecând peste unele scăderi ale piesei, provocate din lipsa de studiere a elementului dramatic, trebuie să se recunoască că este una dintre începuturile dramatice cele mai răușite, ale literaturii noastre, și una dintre cele mai serioase lucrări literare ale marelui învățat. Versul, păcătuiește foarte adesea, prin căutarea

rimei, recurgând la cuvinte familiare, ceea ce-l face să se prezinte cam copilăresc, cam naiv. Dar el se poate ridica uneori, la înălțimi, ca acestea pe care nu putem de cât să le admirăm:

Hoțul I.

Ian' să-mi spuneți, ce să facem ca să mai scurtăm din vreme?

Hoțul II.

Face-vom ce face frunza, când prin codru vântul geme,

Ori v-om face ca izvorul, când aruncă spuma lui,

Scăpărând argint din undă, pe verdeața crângului,

Sau să facem ca securea, când fieru 'n copaciu lovește,

Iar copaciul nu se lasă, luptându-se bărbătește,

Frunza, securea, izvorul, toate ne cântă cu dor:

Să cântăm și noi ca frunză, ca secure, ca izvor.

*

Unele lipsuri din „Răsvan și Vidra“ dispar aproape din cealaltă dramă, din *Domnița Rosanda*, reprezentată întâiu prin anii 1867.* Deși piesa aceasta este scrisă fără interes, ceea ce l-a și făcut pe autor să și-o întituleze „schită dramatică“, totuși, se poate privi altfel, pentru claritatea subiectului, pentru elementul dramatic, oare cum evidențiat, pentru sbuciumatele scene cari formează cele cinci acte. Aici, mai ales, Hașdeu a înțeles că fără o intrigă și o iubire pronunțată, o „dramă“ nu se poate scrie, nici pentru cetit, nici pentru jucat. Credem că înțelegerea acestui lucru l-a făcut pe dânsul să se oprească mai pe larg, asupra iubirii dintre fiica lui Vasile Lupul și prințul Kosibut, „aristocrat polon“. Iubirea lor naivă, sfioasă, ca o floare în fața vântului, cu tot patriarhalismul dela curțile domnești din epoca aceea, ocupă întâiele acte. Apoi, acțiunea se mută ca și în „Răsvan“, dincolo de Nistru, la Cazaci. Pentru că și aici avem a face cu urgia cerului, din multe piese.

Tocmai în momentul când Domnița lui Lupul se pregătește de căsătorie cu iubitul ei Kosibut, prințul Cazacilor, Timuș, răușește prin amenințări să smulgă pe Domnița din sânul fericii, luând-o de soție, și ducând-o departe — departe, unde nu ar fi dorit niciodată să meargă. E romanul tragic al mai multor

* Apoi publicată în „Familia“ din Pesta, pe 1868; în *Calendarul României*, București, 1871, pg. 65—86; în „*Revista Nouă*“ pe 1805 și în „*Sarcasm și Idial*“ Socec, 1897.

Domnițe dela curțile moldovenești. Sbuiciumul sufletesc al Domniței este redat bine, el constituie o pagină frumoasă de literatură. Dar Domnița, coprinsă de el, are mângăerea aceea, pe care nu toți o pot avea, că în felul acesta, s'a putut face liniște în țara tatălui ei: „...aici în țara căzacească și în starea în care mă aflu, singurul lucru ce mă mângăie, este de a ști că prin măritișul meu cu... cu... bieții noștri Români au dobândit o fericită pace. Cazacii, în loc de a-i turbură ca mai nainte, îi apără, iar celelalte neamuri se tem de Cazaci“...

Liniștea însă pe care o visă Domnița, nu ținu mult: dușmanii pătrunseră în Moldova și Timuș eră dator să dea ajutor socrului său.

Hașdeu, nu lasă ca firul piesei să meargă numai astfel, ca o înșirare pe răboj a faptelor istorice. Își aduce aminte că în urmă a rămas unul din personagiile prime, prințul Kosibut. Odată îl învie prefăcut în neputător armean, la curtea Domniței, iar a doua oară, în războiul lui Timuș din Moldova. Aici, prințul polon vine cu gândul hotărât de-a ucide pe cazac.

Odată cu desfășurarea acestora, se desfășură și un sbucium surd, dar mișcător, care este primul element dramatic al piesei. Rosanda este în mijlocul vijăliei și ea nu știe ce să facă, de partea cui să fie. Ea iubește înainte pe Kosibut și-i e frică de moartea lui, pe câmpul de luptă:

„Prințul este aicea, în șirurile dușmanilor noștri!... El caută luptă cu Timuș!... Unul din doi o să piară... Safto! Safto!... o să piară prințul Timuș e prea viteaz! O să piară prințul, mi se rupe inima! O să piară prințul, ce să fac!“

Dar ea iubește și pe Timuș, și în felul acesta, Hașdeu a redat perfect, o pată din sufletul femeii îndolnic, nehotărât:

„Să scape? Este cu putință?... Dar atunci va pieri Timuș, Timuș, tatăl copilului meu! O!, nu voi, nu voi aceasta!“

...În sfârșit, în mijlocul vijăliei în care se află Domnița, este adus cadavrul lui Timuș, când fiica lui Vasile Lupul, se lapadă cu totul, de vechiul ei iubit, prin cuvintele energice plâsmuite de B. P. Hașdeu:

„Ai ucis pe tată, prințule, vei ucide și pe mama copilului!“

Urmează apoi petrecerea Domniței printre călugărițe, unde se hotărâse să și petreacă restul vieții; momente înduioșătoare în care a-

ceiași Domnița își pierde mintea când în curtea mănăstirei năvălește Kosibut cu o ceată de voinici, pentru a o smulge dintre călugărițe.

Corul din depărtare al maicilor, iar la urmă al unor copile nevinovate, e tot ce se putea da unui sfârșit înduioșător de „schită dramatică“.

Piesa, pe nedrept, este uitată astăzi și ea merită a figură lângă unele piese, dacă nu de jucat, cel puțin de cetit. Împreună cu „Răsvan“ și o comedie oarecum răușită, cu tipuri de franțuziți latiniști și simpli mahalagii* ar putea forma un frumos volum de teatru, al marelui învățat, făcându-i-se cea mai mare dreptate, astfel, astăzi când lucrările lui istorice sunt menite a trece de partea lucrărilor mai puțin științifice, amenințând ca în curând, generațiile viitoare, să nu știe ce am admirat noi, înaintașii lor, în marele învățat basarabean.

Radu S. Dragnea.

OOO

Scrisori dela Redacție

MANUSCRISELE NU SE ÎNAPOIAZĂ

D. Toncean. Scoarțe mai avem abia vreo câteva. Dacă doriți, vă rezervăm una. Prețul cor. 2'20 franco.

Library Cluj

CUPRINSUL:

Octav Minar: Filozoful Conta, artic.

Radu Mărgean: Cântece, poezie.

D. M.: Cronică documentară: Solii primăverii.

Nichifor Crainic: Povestea unei rândunele, poezie.

Volbură Poiană: Cântec de toamnă, poezie.

Adrian Corbul: Viața la Paris, artic.

Lázár-Ciura: Floarea Betuliei, roman.

FLORI DE-O ZI:

Radu S. Dragnea: Teatrul lui B. P. Hașdeu.

SCRISORI DELA REDACȚIE

ILUSTRAȚII

* „Trei crai dela răsărit“, comedie în 2 acte, București, 1879.